

Спогади про війну

Спогади ветерана Великої Вітчизняної війни **Козака Костянтина Ульяновича**, рядового солдата піхоти (номер у 2011 році)

Про Велику Вітчизняну війну та про перемогу у цій війні, та якою ціною вона діставалася простому рядовому солдату піхоти можна здогадуватись. У свій час великі радянські воєначальники та полководці у своїх мемуарах та спогадах писали про війну зі своєї точки зору, якою вони її бачили.

Розповідали про великі оборонні та наступальні бойові операції фронтів, якими вони командували на відстані десятків та сотень кілометрів від передової лінії фронту, не видячи тої кривавої бійні зблизька, у якій за добу гинули десятки і сотні тисяч простих солдатів піхоти. Ці великі військові чини не цікавились життям і судьбами солдат піхоти. В їх свідомості такий рід військ як піхота асоціювався як гарматне м'ясо. Їх цікавила перемога любою ціною, за котру їх щедро винагороджували високими бойовими нагородами. Перемагали на фронтах Великої Вітчизняної великими людськими втратами. Сімдесят вісім відсотків втрат вбитими і пораненими на війні становили війська піхоти, які рясно удобрили своєю кров'ю та тілом свою годувальницю землю та землі чужих держав. Правду про бойові дії рядових піхоти, які щоденно відчували страхіття жорстокої війни за життя чи смерть, військові чини замовчували. Кожний відвойований метр землі і за кожен бойову нагороду високим воєначальникам сіра піхота платила своїм життям.

На жаль, такий рід військ, як піхоти, яка винесла основний труд війни з великими втратами, в своїх мемуарах та спогадах ніхто майже не згадує. Рядові піхоти в той час були поза увагою військових чиновників. Майже всі полегли рядові піхоти і поранені, які залишились в живих в той час, не були відмічені бойовими нагородами, бо смертельна схватка з ворогом не вважалась подвигом. Смерть солдата піхоти це був безкорисний обов'язок кожного перед батьківщиною – так розуміли військові чини. Тож навіщо нагороджувати солдата, якому визначено у смертельному бою загинути.

Нагороджували рядових піхоти котрі були вірними холоуями своїх командирів. Ці холоуї справно чистили їм взуття та одяг, готували своїм командирам макарони по-флотськи – за рахунок пайків загиблих солдат, та справно тричі на день до їжі підносили їм по сто грамів спирту. Ці бійці замість автомата і гранат носили при собі прив'язані до пояса каструлі, сковорідки та різне кухонне начиння, бо кухні, як такої, в піхотних підрозділах не було. Догоджуючи своєму начальству такі воїни по-милості своїх командирів зберегли своє життя і за вірну холуйську службу частенько отримували бойові нагороди за надумані героїчні подвиги.

Років через п'ятнадцять після війни скрізь стали споруджувати братські могили, куди хоронили знайдені на полях битв останки загиблих у боях солдат. На цих пустих могилах встановлювали великі обеліски з символічними на них написами прізвищ убієних, яких там не було поховано, які лишились на полях битв закопаними в землі там, де їх настигла смерть і місця надмогильних горбочків згодом стерла з лиця землі сама природа, а убієнні в більшості лишились зниклими безвісти, оскільки вони не були забезпечені на випадок смерті адресними жетонами.

Прошло багато років, як відгрімилі останні залпи страшної другої світової війни, так званої Великої Вітчизняної, а в свідомості учасників бойових дій тої війни не стираються з пам'яті події кривавої виснажливої бійні, яка пожерла і покалічила багато мільйонів простих солдат. Ці покалічені через бездушне відношення до них нашої корумпованої влади животіють у жалюгідних злиднях. Вони змушені заліковувати рани, отримані на війні, та наслідки хвороб від поранення за рахунок своєї мізерної пенсії.

Чисельність інвалідів війни за час незалежності України станом на 2003 рік збільшилась більше як у десять раз, проти 1990 року. Більшість із них отримали статус інваліда війни за хабарі та фіктивними документами, і, навіть, такі, які не брали участь у бойових діях, і не мали відповідних документів про поранення чи захворювання пов'язані з бойовими діями на фронті. Таким способом зрівняли в групі інвалідності псевдоінвалідів війни без вад каліцтва з інвалідами-каліками, визначивши псевдоінвалідами комісіями ЛТЕК за фіктивними документами кожен другу групу інвалідності, як каліки війни. Із-за великої чисельності таких

інвалідів держава не в змозі надати безкоштовне лікування і безкоштовний відпуск ліків інвалідам, які отримали каліцтво на війні, яких на Україні лишилось в живих дуже і дуже мало, котрі доживають свій вік в бідності і неспроможні дати собі в житті раду.

Напередодні дня перемоги у другій світовій війні на урочистих зборах установ, організацій та учбових закладах завжди проводяться передсвяткові доповіді пропагандистів з відділів пропаганди і агітації обкомів і райкомів комуністичної партії, котрі по заздалегідь заготовлених і перевірених відповідними органами доповідях розповідають про героїзм радянського народу в Вітчизняній війні, про Героїв Радянського союзу, про окремі епізоди побідоносних бойових дій Радянської армії під проводом комуністичної партії та інше. Але якою ціною дістались такі побідоносні дії і про масову загибель та покалічених простих солдат піхоти в доповідях не згадувалось.

„Ніхто не забутих, і ніщо не забуто“ – під таким гаслом відмічали кожний післявоєнний рік день перемоги у великій вітчизняній війні. У великих містах та обласних центрах в цей день шикували парадні колони учасників війни вищого та середнього рангів офіцерського складу, а це в основному штабісти вищих рангів, груди кожного з яких прикрашали десятки бойових нагород за подвиги на фронті, яких вони не вчиняли. На параді ці герої йшли попереду урочистої колони, як переможці у війні, демонструючи перед глядачами свою переможну велич. Наче не прості солдати, а вони здобували перемогу над німецьким фашизмом. В таких колонах не було видно рядових солдатів, котрі всі тяготи такої страшної війни винесли на своїх плечах, і за це майже ніхто, – які загинули і які залишились живими, не були удостоєнні бойових нагород. Цим „геройським колонам“ школярі та студентська молодь, приймаючи як переможців, встеляли дорогу квітами, думаючи, що перемогу здобули ці та подібні їм офіцери. Вшановували не тих, які воювали, які ходили в атаку, підставляючи свої голови під ворожі кулі, а тих, які командували, які посилали на смерть рядових піхоти.

На війні такі геройські офіцери в бойовій обстановці дотримувались дистанційної відстані від передової лінії бою, на відстані недосяжного гарматного пострілу та сиділи в землянках у три накати товстих колод. Їх діло, – при підтримці заградкоманд здійснювати свої безглузді штурмові операції на укріпленні оборонні німецькі позиції, кидаючи на вірну смерть все нові і нові поповнення піхоти. Щоби підкреслити свою участь у штурмі, слова „кидали в бій“ високопоставлені штабісти заміняли словами „вводили в бій“, чим вказували безпосередньо свою участь на тлі битви пліч-о-пліч з солдатами піхоти, штурмуючи німецькі оборонні позиції. За безглузду масову загибель солдат в таких операціях ніхто з командуючого складу штабістів не ніс ніякої відповідальності.

Ця війна пожерла більше 25 мільйонів солдатських життів. Основна маса загиблих і безвісти зниклих солдат становила сіра піхота. Майже половина загиблих солдат в архівах СРСР рахується як безвісти зниклі. Це свідчення того, що доля простого солдата нікого з воєначальників піхотних полків не цікавила. Через обезлічки солдат піхоти штабісти полків в донесеннях вищому командуванню вказували перекручені неправдиві дані про втрати в боях живої сили, вказуючи втрати як мінімальні. За так звані успішні бойові операції при так званих мінімальних втратах вони отримували високі бойові нагороди. Словом, за подвиги рядових солдат нагороди чіпляли штабним чиновникам.

За часів радянської влади було, і це увійшло в звичку, вшановувати учасників бойових дій у визвольній боротьбі проти німецько-фашистських загарбників. Майже всі установи, підприємства, організації на видному місці встановлювали стенди під назвою „Они захищали Родину“. На стенді прикріплювали фотографії працюючих в даній організації захисників батьківщини. Це були в основному офіцери-штабісти різних рівнів при своїх бойових нагородах і регаліях.

На таких стендах не було видно фото рядових солдатів бойових дій, наче їх не існувало серед працюючих цих підприємств. Вони, щоб не бути „білими воронами“ серед високопоставлених військових чиновників, обвішаних бойовими нагородами, і терпіти принизливу роль участі рядового солдата в перемозі над фашизмом, – не давали згоди на виставлення на таких стендах своїх фотографій. Таке розмежування високопоставлених військових чиновників і рядових солдат і являється проявом несправедливого показу дійсної участі в боях тих, хто проливав кров при захисті Вітчизни, і тих, хто пожинав лаври та

користуються пошаною нашого уряду і понині. Це було яскраво виражено на урочистих зборах в Національному палаці України з нагоди 55-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників (2000 рік). Леонід Данилович Кучма з особливою теплотою виразив похвалу і пошану вищому командному складу військових, які були запрошені на ці урочисті збори. Нагородив їх всіх високими нагородами України. Надав кожному із них у конверті разову допомогу і обіцяв збільшити і так високу пенсію, на 100 відсотків, а також виділив для них за рахунок державних ресурсів 200 легкових автомобілів. Так, що їхні чада будуть забезпечені дармовими автомобілями. На цих зборах не було видно тих, хто ціною свого здоров'я визволяв Україну.

В пошані ті, котрі в перші дні війни, першими, кинувши своє безоружне військо, тікали в тил, спасаючись від смерті, і останніми йшли в наступ за відступаючими німецькими військами, підбираючи по дорозі цінні трофеї. „Кому була війна, а кому мати родна“ – така була російська приказка.

Майже кожна офіцерська сім'я щомісячно з Німеччини від свого чоловіка отримувала цінну посылку з німецькими трофеями. Офіцери вищого рангу мали право відправляти щомісячно своїм сім'ям на батьківщину по три таких посылки. Крім того вони відправляли своїм сім'ям свої продовольчі атестати, а самі харчувались за рахунок солдатських пайків. Натомість сім'ї рядових солдат з фронту не отримували посылки з трофеями, і не харчувалися атестатами, а похоронки, які морально добивали і калічили життя таких сімей, де матері та їх дітки втративши найдорожчу людину, свого годувальника, приречені були після війни на злиденне існування.

Про війну, про страждання сірої піхоти рядових солдат, які весь час вдень і вночі під ворожим вогнем, без відпочинку і без сну, невмиті і небриті, голодні, завжди в чеканні хвилини кінця свого життя. Можна сказати, безправного тваринного життя, яке визначали йому командні боси підрозділу, не рахуючи рядових піхоти людьми, вважали навозом, чи гарматним м'ясом, посилаючи їх на смерть, наче не людей, а худобу на бойню, і за найменшу провину без суду і слідства могли полишити такого життя.

Правду про таке може розповісти, як воно було в дійсності, тільки той, хто за іронією долі лишився живим і відчув на власній шкурі відношення до піхоти бездарних командирів, які не виходячи з горілчаного кайфу приймали глупі рішення, посилали на вірну смерть виснажених, доведених до байдужості до смерті рядових піхоти.

З визволенням від німецьких окупантів більшої частини Західної України, Радянська армія отримала велике поповнення людьми та продовольчими ресурсами, які викачували з допомогою наставлених властей присланих зі Сходу. Почалася мобілізація чоловічої статі в армію і на заводи по виготовленню зброї. Перші ешелони з мобілізованими було відправлено 12 березня 1944 року. В запасний полк, який базувався на Уралі в Алкіно-2 наш ешелон з мобілізованими чисельністю приблизно більше тисячі чоловік прибув з Рівного через дві доби. Кожний, як було визначено у призовних листах, взяв з собою десятиденний запас харчів, дві пари білизни та добротний одяг, тому що не були певні, що призивають в армію, думали, що на роботу.

В перший день прибуття в запасний полк всіх прибулих пропустили через санпропускник. Всіх постригли, помили в оділи в невиврану стару, пропахлу потом і цвіллю натільну білизну, котра побувала на тілі багатьох попередників, таких же солдат, як ми, та оділи всіх в стареньку заяложену солдатську форму, яка, судячи по виду, зберігалася в запасниках ще з часів першої світової війни. Обули нас в старенькі, стоптані до краю черевики з обмотками, та видали замусолені пропотілі добряче зношені пілотки без зірочок. Зірочки на пілотки заставили вирізати з картонних коробок, або з консервних банок, які самі причіплювали. Харчі наші, які лишилися, бо брали всі на десять днів, а в дорозі були всього три дні, з собою брати нам заборонили. Приказали всім скласти на кучу і сказали, що ці невикористані продукти будуть передані на кухню, звідки повара, як добавок до солдатського пайка, будуть видавати солдатам. Так було сказано, але стало відомо пізніше, ці наші харчі було передано не на солдатську кухню, а на офіцерську. Такий обманний поступок солдат в такий скрутний харчовий період,

ніщо інше, як безсоромне крахоборницьке відношення начальства з тим, щоби пожитись за рахунок безправного голодного солдата.

Перший солдатський обід в солдатській столовій, яка була розташована під відкритим небом, своїм бідненьким меню дуже пригнітив настрої солдат. В котелки, роздані солдатам, які були виготовлені кустарним способом з чорної покрівельної бляхи, місткістю два літра, повар наливав по півлітра кип'яченої води, туди добавляв по одній столовій ложці вареної гречаної каші та засмачував комбіжиром. На десять чоловік видавали по півтори буханки чорного житнього глевкого хліба. На друге, по кусочку відвареної риби без гарніру, і несолодкий чай. Таким незмінним меню кормили солдат весь час перебування у запасному полку. Після обіду всіх вишикували а перевірку, прочитали нам уставне положення про дисципліну солдата і повідомили нам адресу нашої військової частини, з тим, щоб ми мали змогу письмово спілкуватись зі своїми рідними, попередивши, що бідкатися на труднощі, просити домашніх вислати харчові посилки та виражати в своїх листах незадоволення на своїх командирів категорично забороняється. За непослух таких будуть судити військовим трибуналом. Особливо було наголошено на забороні солдатам ведення щоденників. Після цього з прибулих було сформовано взводи і роти, які розквартирували в землянках і наметах. Кожна землянка вміщала одну роту солдат. На плоскогір'ї висотою 28 метрів над рівнем моря з таких землянок і наметів було утворено землянкове містечко, в якому розміщались Південно-Уральська запасна 56-а дивізія. Таке землянкове містечко було побудоване задовго до вітчизняної війни, яке призначалось для літніх військових навчань в мирний період, як літні військові табори. В цьому містечку в період війни з мобілізованих формувались військові стрілецькі підрозділи та запасні полки.

Землянки були обладнані двоярусними нарами з дубового не окорованого жердя. За час існування цих землянок в них розвелася численна кількість клопів, які не давали спокою солдатам, які жили в цих землянках. Щоб якимось, до деякої міри, запобігти укусам цих паразитів солдати змушені були спати в одязі та взутті. Матраці колись були набиті листям з дерев, яке перетворилося на пилюку, і спати на такому матраці, все одно, що без нього – на голих жердях. Одяг солдатам не видавали і солдати під час сну вкривалися шинелями. При вході в кожную землянку з правої сторони було облаштовано з фанери кімнату для командира роти, яка була викрашена в білий колір масляними фарбами. В кімнаті стояло ліжко облаштоване комплектом постільної білизни, шкаф, стіл та два стільці.

Командний склад запасного полку був сформований з офіцерів та сержантів за станом здоров'я які були непридатні для участі в бойових діях на фронті. Командував запасною Південно-Уральською дивізією герой Радянського Союзу Александровський. Командиром нашої роти був лейтенант Бризіцький, який в перші дні війни був поранений і евакуйований на Урал, де після лікування, як непридатного для подальшого перебування в діючій армії на фронті, направили для подальшої служби у запасний полк. Взводом, де я числився, командував сержант казахської національності 1923 року народження, який після поранення на фронті, воєнним госпіталем був направлений в запасний полк для повного ви здоровлення.

Перші три дні новобранців вчили ходити в строю, віддавати честь старшим по чину та виконувати прийоми з рушницею. Пізніше – щоденні тактичні заняття на полігоні, який розтягнутий був на три кілометри від військового містечка. Після сніданку щоденно вранці на плацу перед трибуною шикувались роти полка для огляду. Після огляду під духову музику випроводжали солдат, обов'язково з гвинтівками на плече, на тактичне заняття на полігон. Гвинтівки були учбові, зразка 1812 року. На полігоні все навчання зводилось до навиків повзати по-пластунськи, колотті штиком чучела, учобі рукопашного бою та штурму ворожих позицій та учобі швидко окопуватись. Таке навчання продовжувалось до самої відправки на фронт. Повзання на животі по-пластунськи та риття окопів в охлялих солдат забирало рештки їх сил та здоров'я. Скрізь по узбіччі дороги на полігон на палках написані на фанерних щитах такі лозунги, цитую по-російськи: „Больше пота в учебе – меньше крови в бою“, або „Добьем фашистского зверя в его собственной берлоге“ та ін. Всупереч такій тактиці, якої вчили нас у запасному полку, на фронті повзати по-пластунськи на животі перед ворогом нам забороняли. Казали, що штурмувати потрібно в повний ріст, гордо, на страх ворогу.

Через деякий час від такого харчу, від недоїдання солдати поробились худі, безсилі, а деякі великі ростом, яким не хватало калорій для підтримки життєдіяльності організму, на ходу падали в обморок. Норма солдатського пайка та його калорійність солдатам не була відома. Хліба солдату на день видавали по 500 грамів, або півтора кілограмові буханки на десять чоловік. Участь у розділі хліба приймали всі десять солдат, слідкуючи за його точним розподілом. Роздача розділеного хліба відбувалась наступним чином. Один із десяти чоловік ставав потилицею до поділеного хліба, а інший показував пальцем у підрізану пайку хліба, звертаючись до того, хто стояв відвернутий запитуючи його „Кому?“. Цей називав любе прізвище присутніх. Так роздавали хліб, і кожному хотілось отримати цілушок, тому що цілушок не був таким глевким. Недоїдання з кожним днем викликало незадоволення перебуванням у запасному полку і кожен солдат будь-що прагнув потрапити у маршову роту, аби скоріше на фронт. Одного разу після вечері солдати, як ті голодні вовки, шукаючи на смітнику якогось пожитку, натрапили на помийці на велику кучу відходів від риби, це були голови тріски, які повари викидали як харчові відходи. Мовчки понабирали у котелки і, йдучи на відпочинок, потайки від інших, гризли, смакуючи, ці голови. На наступний день всі, які взнали про таку здобич, перш ніж сісти у столовій за сніданок, кинулись на помийку за цими головами. Понабирали скільки хто встиг. Понапихали повні противогазні сумки. Про це хтось доповів вищому командуванню полку. Командир полка дав розпорядження працівникам солдатської кухні викидаючи на помийку різні харчові відходи поливати їх керосином.

Метрів зі сто від солдатської столови за високим дощаним парканом виднілась гарно збудована офіцерська кухня-столова. На воротах офіцерської столової завжди стояв черговий офіцер, який слідкував за тим, щоб на подвір'я столової не проникали рядові солдати. Мене, оскільки я вмів оформляти плакати та писати лозунги, іноді залучали на допомогу працівникам художньої майстерні. Мені було доручено над дверима офіцерської столової закріпити новий лозунг. Скориставшись правом проходу в столову, я після закінчення дорученої мені роботи, не гаючи часу, відвідав офіцерську помийку, з тим, щоб там розжитись на дещо кращі харчові відходи, ніж на солдатській помийці. Я звернув увагу на те, що в помийці було багато кісток з тваринного мяса, що свідчило про те, що офіцерам готували м'ясні блюда, а супи – на кістковому бульйоні. Валялись також очистки з картоплі і моркви. Це свідчило про те, що офіцерам давали супи з овочами – чого не давали рядовим солдатам. Покидаючи офіцерську помийку я встиг набрати повну сумку протигаза пир'я зеленої цибулі, яке було вражене попелицею, тому його обрізали та викидали на смітник. Прийшовши у солдатську столову на вечерю, я роздав своїм хлопцям це пир'я, вони на радощах немите дрібненько порізали загустивши цією масою солдатську юшку. Кожен мріяв набити свій шлунок хоч дохлятиною, аби вгамувати нестерпне недоїдання.

Перед вечірньою перекличкою, маючи годину вільного часу, солдати гуртувались і співали українські пісні, вели розмови на різні домашні теми. Розмова кожного солдата зводилась до їжі. Кожен мріяв аби поїсти тої картоплі з половиною, якою удома кормили свиней, то було б велике свято.

За тиждень до відправки на фронт, на полігоні нам показали як користуватись гвинтівкою, стріляючи по рухомій мішені з лежачої пози. Кожному солдату спеціально для проведення стрільб офіцер видавав тільки по одному набою. Солдат, який стрельнув, уступав місце слідуючому. В підсумок було встановлено, що з нашої роти ніхто не вразив мішені.

За весь час перебування в запасному полку не було проведено ні одного заняття по вивченню бойової зброї. За три дні до відправки солдат на фронт на вечірній перекличці нас повідомили, що українці нашого полку будуть направлені на українські фронти, з тим, щоб Україну від німецьких окупантів визволяли самі українці. Такий був наказ ставки. На наступний день нас повідомили, що наказ було відмінено, видно власті побоялись озброєних западців посилати на Україну, щоб часом вони не об'єднались з повстанською армією.

Напередодні відправки на фронт начальство полка, щоб надати солдатській заяложеній формі більш привабливого вигляду і зробити, до деякої міри, економію на солдатському одязі, вирішили покрасити її на темно-синій колір. Всіх солдат деяких рот привели до річечки, де були наготовлені великі чани в яких грілася вода з краскою, розділи до натільної білизни, і весь цей солдатський одяг, запакувавши у ці чани, стали красити. Покраска виявилась неякісною,

тому що краска на заяложені і пропотілі місця на одязі не вчепилася і одяг став після покраски сміхотворно бридким. Витягши із котлів цей одяг солдати почали віджимати і викручувати, і невисохлу форму надягати і досушувати на собі. На другий день наш полк було построєно на площі містечка для огляду на предмет определення виду солдат у викрашеному одязі. Після огляду начальством полку було вирішено, що в такому сміхотворному вигляді відправляти солдат на фронт було б провокативно і на слідуючий день полк був переодягнений у нову солдатську форму. Оділи взамін старих у нові англійські шинелі та американські черевики, а також видали нам речові солдатські мішки. Гвинтівки, лопатки, протигази, крім котелків, було приказано здати на склад.

Того ж дня полк було приведено до присяги, і тут же кожному солдату було видано солдатську книжку без фото. В полку було багато євангелістів, баптистів, які навідріз відмовились приймати присягу. Тоді їх всіх відокремили і відправили в табір ув'язнених. Після присяги солдат накормили більш калорійним обідом і дали нам півдня відпочинку.

Того ж дня, перед обідом, в полк прибув слідуючий ешелон з мобілізованими з Рівного. Між ними виявилось багато моїх односельців та знайомих з інших сіл. При першій зустрічі з ними було прохання поділитись з нами домашніми харчами, тому що все одно вони не зможуть ними скористатись, бо їх заберуть, як забрали у нас. Як виявилось, вони такі ж голодні, як і ми, тому що німецька авіація розбомбила і спалила ешелон, у якому вони їхали, і вони ледь встигли вискочити з палаючого поїзда, покинувши все, що було взято з дому. Після, зібравши всіх їх відвели до найближчої зупинки поїздів, де для них був приготовлений і чекав порожняк. Прибулих того ж дня поселили у наших землянках, а нам після обіду видали, кожному солдату на дорогу, десятиденний сухий пайок і з тим відправили наш полк на погрузну на станцію Алкіно для відправки на фронт в ешелон, який привіз мобілізованих наших земляків. На станції нас вже ждали прибулі з фронту поставщики гарматного м'яса - так їх називали солдати. Погрузившись у вагони ми ждали відправки нашого поїзда до ранку слідуючого дня. У кожному вагоні було назначено старшого по вагону, в обов'язки якого входило скласти списки солдат і слідкувати за дотриманням порядку у вагоні. Чекаючи відправки поїзда, скориставшись такою нагодою, всі солдати взялися готувати собі підвечірок. Біля ешелона розводили вогнища, використавши для цього старі залізничні шпали і в першу чергу кожен старався зварити концентрат пшона та гороху, які було видано нам на дорогу, бо в дорозі, у вагоні не буде можливості зварити. Для цього майже всі використали десятиденний пайок концентрату і вперше вволю, не дивлячись на те, що буде потім, солдати наїлися досита і з тим пішли у вагони на відпочинок, без команди відбій та підйом. Паровоз для відправки ешелона було подано вранці наступного дня. Поїзд з Алкіно взяв курс на захід, через станції Тошмази, Куйбишев, Саратов, Тамбов, Орел і зупинився на станції Брянськ. Всі думали, що нас везуть на Україну, але в Брянську нас вгрузили і звідси пішком відвели у селище Бежиця, це за три кілометри від станції Брянськ, де ми розквартирувались. Це було спокійне, новозбудоване перед війною робітниче селище вагонно-ремонтного заводу.

В селищі на той час не було жителів і в кожній домівці на підлозі було багато соломи, видно до нашого приходу в цих домівках побували такі солдати як ми. Завод відступаючими німецькими військами було зірвано. В Бежиці від нас забрали нові англійські шинелі і оділи у старі зношені солдатські бушлати – це на подобі до ватної фуфайки. На слідуючий день вранці після сніданку, а снідали той запас пайка, який видали на дорогу у запасному полку, і повели на луг на тактичне заняття. Заняття зводилось до повзання на животі по-пластунськи, не дивлячись на те, що вранці на лузі травичка була в росі. Повертались солдати з занять в мокрому вимазаному в грязюці одязі. Цього ж дня до нас прибула рота молдаван. Вони ішли з піснями, частина із них йшли босі, хлопаючи по бруківці босими ногами. На слідуючий ранок наш полк вишикували на перекличку і після того маршом повели на станцію Брянськ, де нас чекав товарний порожняк. Після погрузки через дві години наш поїзд вирушив з Брянська. Їхали весь час на північ. Нам провозаті говорили, що везуть нас на Фінляндію, але не доїжджаючи Ленінграда поїзд змінив маршрут, круто повернув на південь. Військові ешелони, які йшли на фронт, рідко зупинялися на станціях, їм надавалась, як правило, зелена вулиця, але коли і зупинявся, а на станціях скрізь працювали пристанційні базари, торгаші побачивши солдат нашвидку згортали свій крам і покидали базар з тим, щоб уникнути насильства

грабунку, бо голодні солдати не дивлячись на суворий наказ по поводу мародерства, рішались на все, аби добути щось поїсти. Проїхавши станцію Вирицу і станцію Дно, не доїздяючи станції Великі Луки наш поїзд зупинився на перегоні в лісі, де була подана команда вигружатись. Після вигризки порожній состав рушив на Великі Луки, а нас вишикували і маршем по просіці молодого березняка повели на захід. По обидві сторони цієї просіки в тіні березняка на протязі 500 метрів по ходу лежали великі стоси боєприпасів. По ящиках акуратно збитих і покрашених у зелений колір здогадувались що то були німецькі склади, які німці відступаючи не змогли вивезти. Перейшовши ліс, ми вийшли на узлісся де протікала річка Великая, через яку спорудження із понтонів переправа. Перейшовши ріку польовими дорогами вийшли на піщаний шлях, який прямував у штаб 56-ої Пушкінської Стрілецької Червонопрапорної дивізії. Іти прийшлося майже півтори доби без перепочинку.

Щоби прискіпити прибуття нашого полку в штаб, за нами було вислано декілька автомобілів марки Студебекер. Зустрівши нашу колону шофера запрошували в першу чергу взяти на борт тих солдат, які із-за перевтоми не могли йти. Автомобільний парк 56-ої дивізії на бортах був помічений емблемою півкруга, і нам пояснили, що коли хтось по якійсь причині відстане від колони, то такий побачивши автомобіль, із такою емблемою, домовившись з водієм зможе потрапити у свою дивізію, а відтак і у свій полк, до якого зачислений. І так солдати голодні виснажені переходами, бо десятиденні харчові пайки закінчилися, проходячи через латвійські села забігали до хат просити щось поїсти. Колона наша розтягнулась майже на кілометр, а оскільки командири, як правило, їхали на возах в хвості колони, я із своїми товаришами забігли в одну із хат, яка стояла приблизно в двадцяти метрах від дороги по якій рухалась колона. З другої кімнати, бо ми зайшли на кухню, вийшла нам назустріч господиня того дому і запитала, чого ми зайшли. Ми попросили у неї хліба. Вона дістала з полиці великий буханець, відрізала з нього три великі скибки, бо нас було троє, і подала кожному із нас по скибці. Потім, подумавши, сказала, що в печі є варена картопля, і що вона ще не зовсім вистигла, але її можна у щось набрати. Вона відкрила засув печі, звідки витягла великий пузатий казан і звернувшись до нас сказала: „Беріть солдатіки скільки вам треба“. Ми кинулись до казана і навипередки хапаючи ще теплу, пакуючи її у кишені, хто в пілотку, а хто – просто за пазуху гімнастерки. Вийшовши з хати, я взяв одну картоплину, роздав її у руці і розмазав на хлібину, а потім іще одну і зробив з цього такий бутерброд і на ходу ідучи до колони на ходу смакували випрошене. За цей час задні ряди колони майже порівнялись з ворітьми тієї хати, звідки виходили ми, і молодший лейтенант – командир нашого взводу замітив нас і з криком „Мародери!“ вдарив мене кийком, з яким він не розлучався, по спині. Я повернувся до нього лицем і він побачив мій озвірілий погляд, здрейфив і відстав від мене. Так ми в походах, проходячи через села, жебракуючи якимось перемагали голод.

В штаб дивізії ми прийшли під кінець другого дня після висадки. Прибулих взяли на облік, записали кожного домашній адрес і всі дані з солдатської книжки. Оскільки було тепло, то солдатські бушлати нам замінили на блаженські, подірявлені в бою шинелі. Кожному видали по дві протипіхотні гранати і по одній протитанковій і під розписку кому гвинтівку, а кому автомат Калашнікова, та до них повний комплект боєприпаси. Для підручного користування набоями, оскільки на солдатських ремнях не було патронташів, то всім видали брезентові пояси, на яких були пришиті у вигляді карманів брезентові патронташі на 50 гвинтівочних набойів, які закривались брезентовими кляпами, притороченими до них мотузками, якими прив'язували кляпи, щоб не вилітали набойі. Ці пояси були розраховані на середню повноту в талії, і, оскільки, всі солдати були настільки худа, що ці пояси не підходили по величині, не тримались на талії, тоді щоби вийти з такого положення, солдати перевішували ці пояси через плече. Видали кожному солдату саперну лопатку без чохла, яку змушені були затикати за пояс, або прив'язувати до пояса мотузкою замість чохла. Стальними касками для захисту голови солдатів не забезпечували, говорили нам, що слов'яни воюють без касок, що каска для солдата є лише грузом, а в критичний момент захистити голову можна і саперною лопаткою, та не пояснили, як захищати голову лопаткою в момент атаки чи наступу. Не були забезпечені солдати і баклажками на воду, рекомендували солдатам щоби не хотілося пити в поході класти під язик дрібку солі. Оскільки піхотні підрозділи не були забезпечені пересувними кухнями солдатам видавали раз на десять днів сухі пайки. Денну норму сухого пайка солдатам не

повідомляли. Роздача пайків проводилась солдатами інтендантської служби. В речові мішки, де вже зберігались бойовий запас промаслених набоїв та гранат, а також запасні портянки та рушничок кидали сухарі, три пригоршні чечевиці, дві 250 грамів яловичі консерви, кусочок сала, а цукор висипали у кишені, або в запасну портянку. Чай міркою в розсипному виді подавали прямо в руку – ховай мов куди хочеш. Видавали також кожному солдату по кусочку господарського мила, яке замотували у рушничок. Рушничком називали кусочок шматини, яка мала замизканий жалюгідний вид. Курящим видавали в необмеженій кількості корішки. Кожен курящий підходив до мішків заповнених корішками, які стояли біля інтендантської автомашини, набивав свій кисет зшитий з портянки, і кожному замість курільних папірців для закуток видавали по одній газеті старої підшивки, або якусь непотрібну книжку. Корішки – це дроблені стволи тютюну, які після збору листків слід викидати, але цю здеревенілу масу дробили подрібнювачами і видавали солдатам піхоти як тютюновий виріб.

Все це під час походу в речових мішках наче в жорнах перетиралось, перемішувалось з чечевицею, патронами, потертими сухарями, і коли під час походу потрібно було на привалі підкріпитись, солдати розстеляли на землі свої шинелі і на них витрушували з мішків все, що там було, щоб вибрати з того мотлоху щось поїсти. Гірше було коли під час дощу речовий мішок промокав, а все наявне такого мішка ставало місивом.

Після такої екіпіровки наш запасний полк було передано на поповнення тих частин, які понесли втрати в живій силі під час боїв. Поповнюючи, брали до уваги те, щоб в один взвод чи роту не попали разом односельці, чи брати, або батько з сином.

Я був зачислений у 184 полк першого батальйону четвертої роти. Наступальні бої наш батальйон вів на стику литовсько-латвійського кордону, прямуючи на північний схід в напрямі Естонії. Німецькі війська значного опору нашим наступаючим військам не чинили, що до деякої міри послабляло увагу до власної небезпеки. Німці знали про те, що наша наступаюча піхота не забезпечена захисними касками і німецька артилерія весь час обстрілювали наші наступаючі колони шрапнельними снарядами, внаслідок чого ми несли значні втрати вбитими і пораненими, бо під час наступу стріляти і одночасно захищати свою голову на ходу саперною лопаткою практично неможливо. За наступаючими безперервно слідували німецькі розвідувальні літаки, які безкарно обстрілювали нас з повітря і вели корективку німецької артилерії. І так день за днем, ідучи смерті назустріч, зивкали до небезпеки, яка підстерігала нас на кожному кроці. Час від часу відступаючі німецькі війська чинили шалений наступаючим нашим військам, робили спроби контрнаступу на позиції наших військ, зав'язували жорстоку бійню, в якій з обох сторін гинули люди. Безконечні виснажливі наступальні бої, недоїдання, робили солдат безсилим, худим, байдужим до власного життя. Десятиденного пайка солдатам хватало на 5-6 днів. Тому солдати не гребуючи нічим використовували для поповнення своїх харчових ресурсів недоторканий запас вбитих німецьких солдат, не дивлячись на сувору заборону таких дій нашим командуванням. Забороняли певно тому, що б наші солдати не знали, що німецький солдат краще екіпірований і краще забезпечений продовольчим пайком, ніж радянський солдат. Рюкзак німецького солдата був виключно для зберігання недоторканого запасу сухих харчових продуктів, в раціон якого входило: ковбаса, сало, цукор, галети, шнапс, а також для зберігання засобів гігієни, тобто рушничок, мило, прибор для бриття, папір, авторучка, та конверти для листування з рідними, запасні шкарпетки та інше. Кляпа рюкзака була обшита телячою шкірою шерстю наверх, з тим, щоб зберегти вміст рюкзака від дощу. Скатка шинелі кріпилась поясочками поверх рюкзака. Гранати, баклажка, котелок плоскої форми з герметичною кришкою, саперна лопатка в шкіряному чохлі, каска, два шкіряні патронташі, розраховані на 50 гвинтівочних набоїв в металевих діжках по п'ять набоїв – все це кріпилось на спеціальних прищепках і гачках на поясі. Все було у солдата під час бою наготові під руками. Не те, як було у нашого солдата, щоб під час атаки зарядити гвинтівку, чи закидати ворога гранатами потрібно знімати речовий мішок, щоб там знайти потрібне до бою.

Німецькі піхотні підрозділи були забезпечені передвижними польовими кухнями і солдати піхоти на передовій отримували гарячу варену страву, яку їм доставляли в спеціальних термосах.

Наближаючись з боями до Естонії наші батальйони з кожним днем відчували все сильніший опір німецьких військ. Весь час, по декілька разів на день міняли свої позиції, що змушувало солдат кожен раз копати нові окопи, а це виснажувало у солдат їх силу і здоров'я. Давались взнаки стомлюючі багатокілометрові переходи та недоїдання. Всі думали, що на фронті солдатів бойових дій краще годують, ніж у запасному полку, а виявилось не так, що це те ж саме, якщо не гірше. Пам'ятаю, під час наступу наша колона натрапила на німецьку польову солдатську столову. Здалеку наші запримітили покинуту німецьку пересувну кухню. Вона стояла в мальовничому куточку на узліссі, колеса були вкопані сантиметрів на тридцять в землю. Тут же були збиті з жердин столи довжиною десь метрів двадцять, а біля них по боках такої ж довжини, також із жердин, були споруджені лавки. Судячи з усього, сюди з передової приводили на перепочинок німецьких солдат. Побачивши такий трофей, наші солдати з піднесеною радістю навипередки кинулись до кухні, сподіваючись підкріпитись несподіваною знахідкою. Кожен вже в думці смакував смачний обід. Але коли відкрили котли, там крім теплої води нічого не було. Видно німці в поспіху відступу не встигли нічого зварити. Поряд з кухнею було дві кучі очисток. Одна з хлібних шкоринок, оскільки німецький хліб випікався в формах змащених маслом від переробки нафти, а друга з картопляних очисток. Солдати не роздумуючи нашвидку кинулись розгрібати та набирати хто в що мав ці очистки. Зверху кучі очистки були непогані і перші набрали чистих, а інші – оскільки всередині кучі була зелена цвіль, розхватали і те. Оскільки, я йшов майже в задніх рядах колони, котра розтягнулась довжиною десь метрів п'ятсот, то прийшовши до кучі, яка була майже розібрана, мені попали рештки цвілої шкоринки. Набравши тої цвілі повний котелок, залив це добро теплою водою з котла кухні, перемив його два рази і цю трапезу почав на ходу їсти, оскільки колона рухалась далі. Це їство було настільки гірке, що попробувавши я вирішив його викинути. Ідучи по польових дорогах кожен старався назривати побільше колосків жита з придорожніх ланів, яке ще в той час не було вижате. Виминали ці колоски і так на ходу цими зернами жита, жуучи його, до деякої міри вгамовували недоїдання.

Здержуючи наступ наших військ німецькі війська відгороджуючи доступ до моря в спішному порядку споруджували глибоко ешелоновану лінію оборони, з тим, щоб мати можливість під захистом такої укріпленої лінії оборони переправити свої основні сили в Швецію та Фінляндію. Наближаючись до німецької оборонної лінії наш батальйон ніс значні втрати вбитими і пораненими. В зв'язку з відставанням наших тилових військ постачання, в нас не хватало боєприпасів та їжі. Окопавшись під безперервним вогнем противника, ми чекали підкріплення. Штаб полка розмістився за три кілометри від наших позицій. По всьому було видно, що ми вперлись в сильну оборону німців, і щоб здолати цю оборону потрібна була кардинальна підготовка, на що потрібно було багато часу і зусиль. Виснажені безконечними переходами з боями, солдати місяцями не міняли натільну білизну, не роззувались і не мились. В результаті цього в солдат появились воші і така хвороба, як короста. На початку липня, оскільки наш батальйон поніс значні втрати в живій силі, нас відізнали з передової лінії в штаб полка для поповнення новоприбулими запасного полка. Тут же видали нам на десять день сухий пайок і тій же якості і кількості, а також поповнили боєзапас. В нашому взводі був один станковий кулемет і три ручні Дехтярова. Набивати стрічки для максима приходилось всім взводом. Особливо важко було набивати нові стрічки і солдати, щоб набити набоями таку стрічку, стирали руки до крові. Станковий кулемет був забезпечений п'ятьма металевими ящиками з набитими набоями стрічками. Кулеметникам при переході по черзі допомагали підносити кулемет і ящики з боєзапасом всіма солдатами взвода. Кулеметники в наступальних боях, чи атаках участі не брали. В обороні, в траншеях займали майже головну роль і завжди були під прицілом ворожої артилерії і снайперів.

Після поповнення боєприпасами наш батальйон поротно відправили на лісову галявину, де нас чекали медики медсанбату. Всіх розділи догола, білизну і наше вбрання піддали прожарці, а коростявих солдат з голови до ніг змазували смердючою маззю. Ці коростяві бідолахи, надівши на змащене тіло так звану натільну білизну, бо її білизною судячи по її грязному вигляді, назвати неможливо, були приречені терпіти таки дискомфорт до самої гибелі.

Після цього нас відправили на старі позиції, попередивши, оскільки вистріл з гвинтівки досягає передової лінії противника, то потрібно вести нашим солдатам прицільний вогонь. Щоб

вести прицільний вогонь з гвинтівки її потрібно вперти в плече, а при пострілі рушниця сильно віддає в плече. Зробивши кілька пострілів худе плече солдата запухає і сильно болить. І тоді, не дивлячись на попередження, солдати ведуть вогонь як попало, сидячи в окопі палять в небо, аби вистріляти набої, бо при поповненні боезапасу потрібно було здати вистріляні гільзи, інші стріляли в сторону противника без прицілу. В деяких взводах були завербовані стукачі особого відділу полка, які про ці факти їм докладавали, і за це таких карали штрафним батальйоном.

По наших окопам німецька артилерія через кожні дві години вела так званий артналіт шрапнельними снарядами, знаючи, що голови наших солдат не захищені касками. Спасаячись від шрапнелі солдати захищали свої голови саперними лопатками, не маючи змоги в повній мірі захиститись як каскою. Зате весь штабний контингент, включаючи заградкоманду, були забезпечені касками.

Під час перебування при штабі полка я познайомився з комсоргом батальйона. Я запропонував йому свої послуги з оформлення щита, на якому вивішувався бойовий листок. Я сказав йому, що вмю гарно малювати і маю чим, вмю писати лозунги, маю гарний почерк і можу для бойового листка писати статті. Він був радий моїй пропозиції, записав моє прізвище і при потребі через посильного визивав мене в штаб полка. Ціль моєї пропозиції зводилась до того, щоб до деякої міри уникнути постійної загрози життю і хоч на декілька годин в спокійній обстановці заспокоїти свої нерви.

Сухий десятиденний солдатський пайок в голодних солдат швидко почав танути і розтягнути голодному цей пайок на десять днів не кожному вдавалось. Концентровані супові брикети чечевиці у зв'язку з заборонаю солдатам розводити вогні для їх приготування солдати змушені були споживати у сирому виді. Оскільки наші окопи були на узліссі ми частенько ходили у ліс збирати чорниці та рвати щавель, щоб так-сяк набити свої шлунки чим попало, бо пайки на десять днів не хватало. Для того, щоб забезпечити себе водою, при відсутності баклажок, в низинах лісу копали неглибокі ями для збирання болотної води, яка була іржавого кольору, і щоб задовольнити спрагу змушені були її пити.

Штаб полка силами саперного взводу в короткий час встиг побудувати добротні землянки і командні пункти, і судячи по цьому видно було незрячому, що іде підготовка до прориву німецької укріпленої оборони. При штабі полка облаштувався посилений батальйон вгодованих краснопогонників так званої заградкоманди та особий відділ. Вони розмістили своїх солдат у палатках. При штабі вешталось чимало рядових солдат, так званих холуїв, які чистили своїм господам взуття, одяг, підшивали комірці, готували за рахунок солдатських консервів смачну ситую їжу та подавали тричі на день, а іноді і більше, по сто грамів спирту – так званих солдатських сто грам, яких солдати ніколи не куштували. Чомусь мене комсорг завжди визивав за дві години до обіду, саме тоді, коли офіцерські холуї готували їм смачну їжу. Більшість із них готували на примусах, а деякі на невеличких вогнищах на триногах. Жарили на консервах лапшу по-флотськи та інші смачні страви, запах прянощів яких в теплий погожий день з вітерцем розходився по всьому лісу і навіть досягав передової лінії викликаючи у голодних солдат спазми голодних шлунків. Перебування по визову в такій обстановці стало для мене мукою. Запах прянощів смажених консервів настільки сильно подразнювали мій голодний шлунок, що я не знав куди себе діти. З рота безперервно виділялася слюна наче у скаженої собаки. Я не радий був що напросився в помічники. Такі обіди з випивкою підбадьорували бравих штабістів і в землянках було чути звуки гармоні, чи гітари, або балалайки, та співи чоловічих та жіночих голосів. Особливо модною була пісня „Мне в холодной землянке тепло от твоей негасимой любви“.

В наш полк командування прислало одинадцять дівчат-снайперів віком 20-25 років. Начальство полка замість послати їх на передову, розподілили їх по своїх землянках і з ними на хмільну вчиняли такі концерти, а на снайперських гвинтівках – такий був звичай у снайперів, вони робили зарубки на прикладах, що свідчило про кількість убитих ними німецьких солдат, - наче вони в дійсності вчинили такі подвиги.

Одного дня під час німецького артналоту на наші позиції в окопи до нас через хід сполучення забіг сховатись від осколків молодший офіцер, одітий в новеньку форму з погонями молодшого офіцера і став за нашими спинами, обернувшись спиною до німецької лінії оборони, звідки летіли на нас снаряди, і чи то з переляку, а може був глибоко віруючим у Бога, став

розмашисто швидко і безупинно хреститись, то тих пір, поки не перестали стріляти. По закінченню артнальоту він повернувшись до нас лицем побачив, що всі солдати, які стояли поблизу нього, уважно стежили за ним під час того, коли він молився, і дуже зніяковів, мабуть думав, що за це солдати донесуть на нього в особий відділ полка, і швиденько як появився, так і зник; не сказав нам нічого з якою метою він навістив наш окоп.

Я тоді замислився, яка сила змусила офіцера-комуніста, а комуністи були усі безбожниками, звернутися з молитвою до Бога.

Напередодні початку атаки посильний парторга батальйона повідомив мене, щоб я негайно прибув у штаб в його розпорядження. Я прибув після обіду, коли вже легкий вітерець розвіяв всі запахи прянощів смачного обіду штабістів, який завжди нестерпно подразнював мій голодний шлунок.

Зустрівшись з парторгом я доповів йому, що я за його викликом прибув і готовий приступити до виконання завдання. У відповідь він мені сказав таке: „Я визвав тебе для того, щоб ти тут у спокійній обстановці хоч трохи по-людськи відпочив. Для того маєш часу до двадцять другої години“.

Я, облюбувавши холодочок в тіні розлогого нестарого дуба, присів, спершись на стовбур дуба спиною, став пригадувати події минулого тижня з тим, щоб викласти згадане у щоденник. З піднятим настроєм, оскільки випала така можливість, вийняв з речового мішка свого зошита, який служив мені щоденником, і почав роздумувати з чого почати, як краще викласти, бо за цей час подій було дуже багато. Не встиг як слід зосередитись, як біля мене хто знає звідки, наче з під землі з'явився капітан, подивився на мене, побачивши у руках моїх зошита, запитав: „Ну что солдат, письмо домой пишешь?“ Я відповів коротко: „Да!“ „Покажи сынок, что ты там пишешь.“ Я подав зошит, ніяковіючи, що йому збрехав, і від того все у мене вилетіло з голови, що мав записати, знаючи, що за ведення солдатом таких щоденників може бути найсуворіша кара. Стою перед ним нерухомо, наче вкопаний стовп, чекаючи чогось лихого.

„Да ты сынок дневник солдатский ведешь. Ты знаешь, что солдату строго запрещается заниматься таким делом? За это ты попадешь под трибунал. Зачем ты этим занимаешься?“

„Товарищ капитан, - звернувся я до нього, - жив останусь, расскажу когда-нибудь своим потомкам где воевал, где с боями проходил, какие города и села освобождал. Ведь в памяти в такой обстановке все очень трудно сохранить.“ Він більше мені нічого не сказав, забрав цей зошит з собою, не запитавши мене ні мого прізвища, ні моїх координат, до якої бойової частини я належу. Це мене до деякої міри заспокоїло, бо якби у нього був намір дати цьому ділу хід, він більш прискіпливо віднісся б до цієї справи, видно не хотів брати гріха на свою душу. Мов через день-два і без трибуналу, в бою прийдеться тримати звіт.

В цей день у штабі полка я помітив різке пожвавлення штабістів. Всі чогось забігали наче ошпарені. Хвилюючись забігали командири заградкоманди, наче вони поспішно готувались до виконання дуже відповідального завдання. А це свідчення того, що заградкоманди завжди появляються у місцях, як передвісники смертельно небезпечної операції на німецькі укріплення, з тим, що коли солдати під час операції під загрозою своєї смерті повернуть назад, тоді такий заградкоманді прийдеться виконувати наказ командування знищити непослушну піхоту за непослух померти на полі бою під час непосильної атаки. Я поцікавився у парторга, що сталося, чого зчинилася така суматоха штабістів. Він сказав, що йому толком нічого не відомо, але судячи по обстановці, то десь за день-два повинна розпочатись велика бойова операція на німецьку оборону, і попередив, щоб я про це нікому не розповідав.

Вернувшись до своїх в окопи, я відчув, що про щось, чого нам рядовим солдатам ще невідомо, вже знають німецькі солдати, бо в нічний час стали частіше освітлювати ракетами нейтральну полосу фронту. Почастішали літати над нашими позиціями німецькі літаки-розвідники, які час від часу навішували над нами парашутні освітлювальні ракети. Це все викликало у солдат якусь загадкову тривогу і неспокій. Минула іще одна неспокійна безсонна ніч в чеканні чогось невідомого, в тривозі якоїсь розв'язки небезпечної для життя, з думкою – „Якою буде та розв'язка?“

Вранці четвертого серпня сорок четвертого року, коли ще не осів вранішній густий туман, наш батальйон зняли з передової лінії оборони і відвели в розташування штабного полка, де на нас чекала автомашина, яка доставила нам боєприпаси. Була дана команда поповнити і довести

кожному солдату боезапас до встановленої норми. Новому поповненню видали по дві гранати-лимонки і по одній протитанковій. Отримані просмолені пачки з набоями наказано розпечатати і всипати частину у речовий мішок, а частину вложити у кармани брезентових поясів, так званих патронташів. Кулеметникам станкових кулеметів дана команда повністю зарядити набоями кулеметні стрічки і набиті спакувати в металеві ящики, яких було закріплено за кожним кулеметом по п'ять штук. Оскільки стояли зношені стрічки їх замінили новими, заправка таких набоями стала кожному кулеметному розрахунку не під силу і тоді в допомогу їм командирами взводів назначались солдати-стрілки даних взводів, котрі під наглядом кулеметників виконували цю важку і кропітку роботу, стираючи до крові свої долоні.

На кінець після всього командирами взводів було зроблено перевірку солдат на предмет повного забезпечення комплектом боєприпасів і підготовки бойової готовності.

Цього дня офіцерські холуї не готовили своїм господам гарячі обіди, видно тому, щоб не дратувати прибулих солдат запахами прянощів смачної страви. Мабуть, їм було видано на ці дні сухими пайками. Опівдні цього дня наш батальйон було вишикувано на галявині, де перед нами виступив прибулий з політвідділу 56-ї дивізії політпрацівник у чині полковника з короткою промовою. Він розповів обстановку на Другому прибалтійському фронті, в склад якого входила наша дивізія та обстановку на інших фронтах. Розповідав про успіхи радянських військ в цій війні, воїни яких добились не жалюючи свого життя. Це Герої Радянського Союзу, які удостоєні найвищого звання посмертно, такі як Олександр Матросов, який своїм тілом закрити амбразуру німецького кулеметника, чим забезпечив безпечний прохід вперед своїм атакуючим товаришам, та ряд інших, котрі повторили приклад Олександра Матросова. Вітчизна, сказав доповідач, ніколи не забуде подвигу цих героїв. Суть такої доповіді була не що інше, як політично-психічна обробка піхоти на предмет безкорисної жертви солдатських життів в ім'я захисту Радянського Союзу.

Після нього перед батальйоном виступив командир 184-го полку, у який входив наш батальйон. Він сказав, цитую по-російськи: „Отныне ваш первый батальйон именуется штурмовым. Командование нашей дивизии доверило штурмовикам почетное и сложное задание, первыми нанести сокрушительную лобовую атаку на немецкую укрепленную оборонительную линию, произвести прорыв и обеспечить выход наших войск в тыл фашистам. Начало атаки начать на рассвете пятого августа, после нашей мощной артподготовки по немецким укрепленным позициям первого края, которая будет длиться 30 минут. После этого слева и справа занимаемых исходных позиций батальйона в небо взлетят красные ракеты. Это и будет сигнал к штурму. Тогда всем солдатам батальйона выйти с окопов и в полный рост, умеренным шагом, цепью, бесконечно повторяя слово „вперед“, открыв сильный оружейный, автоматный и пулеметный огонь по немецким позициям, неустанно продвигаться на немецкую оборону. Солдат, которые не выйдут с окопов в атаку, считать трусами и изменниками родины и таких расстреливать на месте. Атакующим во время атаки строго запрещается оглядываться назад. Раненым товарищам во время атаки не оказывать помощь. Если вас убивают, падайте лицом вниз, протягивайте вперед себя руки и захватывайте побольше отвоеванной вами родной земли. Раненых без личного оружия в медсанбат не принимать. Если атакующих солдат в живых останется меньше половины личного состава батальйона всьоравно продолжайте атаковать, не давайте противнику поднять голову. Останется с батальйона пять человек солдат – не трусьте, атакуйте, останется один солдат – не поворачивайте обратно назад, а иди вперед, атакуй до последнего вдоха. Чтобы удобнее было идти в атаку всем солдатам следует избавиться от лишнего мотлоха, такого как шинели и бушлаты. Для обозначения указанной одежды каждый солдат на бумажке должен указать свои фамилию, имя и отчество, роту и взвод, в которой он числится, и такую записку положить в карман шинели. Всем солдатам на случай гибели заготовить адресные жетоны. Для этого следует из винтовочного патрона высыпать порох, а в пустую гильзу вложить адресную бумажку, на которой следует написать свою фамилию, имя, отчество, номер дивизии и полка, к которому вы зачислены, а также ваш домашний адрес и фамилию, имя, отчество вашего родителя, которому следует сообщить по случаю вашей гибели. Гильзу с вложенной в нее адресной бумажкой следует закупорить деревянным колышком и вложить в правый карман ваших брюк или поцепить на шее. Эти жетоны, сказал полковник, должны были изготовить и раздать солдатам ответственные за эту

работу отдельные работники штаба полка, но поскольку осталось маловато времени до начала операции, поэтому данную работу по изготовлению жетонов возлагаем на самих солдат.“

Майже ніхто з солдат не став підписувати свої шинелі, а просто звалили їх на кучу свідомі того, що мертвим на тому світі вони більше не знадобляться.

Не всі солдати придали важливого значення по виготовленню жетонів, і тому більшість не стали їх виготовляти, можливо тому, що старші віком були малописьменні, а таких в батальйоні була більшість, а інші не мали чим написати, бо не мали ні олівця, ні паперу, тому така важлива задача майже не була виконана, і таких солдат, які загинули під час бою не маючи при собі жетонів, було зачислено до безвісти пропавши.

Опівночі, наш батальйон під покровом ночі зайняв позицію, звідки мала початись атака на німецьку оборону. Ми зайняли окопи другого батальйона, який до нашого приходу зняли з передової і відправили в тил на поповнення свіжими силами, оскільки він поніс великі втрати в живій силі. Окопи ці простяглися по масиву нескошеного жита, яке непогано маскувало наші окопи. Широкий, рівенький як стіл, без єдиного кущика луг, порізаний неглибокими осушувальними канавами, які простяглися в бік німецької оборонної лінії; напевно заздалегідь кожний метр його, до наміченої нашої атаки, був пристріляний німецькою артилерією так, що пробігти атакуючим цю нейтральну рівнину і бути неушкодженим майже не було можливості. Було ясно, що вибраний участок для атаки поглине весь атакуючий загін, де загине вся атакуюча рать, але гибель чорної піхоти не бентежила штабістів, бо такого матеріалу, як піхота, яку вважали навозом або гарматним м'ясом, хватало.

Офіцери, котрі розміщали наш батальйон в окопах, готуючи його до атаки, назначали командирами взводів на час атаки рядових солдат, покладаючи на них відповідальність за проведення даної операції. Була дана команда надіти на гвинтівки штики і ждати сигналу в атаку. Солдат з протитанковими рушницями (ПТР) і кулеметні розрахунки станкових кулеметів з атакуючої лінії вилучили і їх відправили в другий ешелон, бо даний вид зброї для атаки малоефективний і такі розрахунки піддавати ризику загибелі не варто, тому що вони потрібні будуть під час контратаки німецьких танків і піхоти. Після такої підготовки ці офіцери залишили наші позиції і відправились на спостережний пункт штаба полка.

Всі солдати були мовчазні. Кожний зі своїми думками, які приходили в голову в даний час, в чеканні тої смертельної хвилини, коли треба буде підніматися в атаку. Більшість солдат готовили себе до найгіршого. Боялися поранення в живіт під час атаки, не стали обідати, ні вечеряти, бо поранення в повний живіт визивало страшну біль і неминучу смерть.

Заградкоманда, яка, як правило, підпорядкована вищому командуванню дивізії, завжди з'являлася в місцях запланованої смертельної атаки на німецькі оборонні укріплення, де командування штабу полка приносило в жертву тисячі простих солдат чорної немитої голодної піхоти, аби любою ціною добитись наміченої цілі.

Відчуваючи дихання в спину героїв заградкоманди, озброєних кулеметами, націленими в спину своєї піхоти, на випадок, якщо піхота не витримає опору німецьких сил і стане в паніці відступати, тоді її розстріляє своя заградкоманда. Так що атакуюча піхота, опинившись між двома вогнями, неминуче буде знищена, або німецьким вогнем, чи вогнем своєї заградкоманди. В такій ситуації солдати піхоти приречені на смерть, навіть пораненим не дають допомоги.

Чекаючи в окопі початку атаки я згадав молодшого лейтенанта, який під час артельного німецької артилерії на наші позиції, опинившись в нашому окопі, щиро хрестився і молився Богу, видно, з переляку за життя подумав, що не зайве буде і мені з молитвою звернутися до Бога. Я не вголос, мислено в думці проговорив молитву „Отче наш“. Після цього я наче скинув з себе зайвий тягар, який гнітив мене, і мені стало легше на душі. Я згадав своїх домашніх і близьких і з кожним мислено простився. І так приготувався до смертельної кончини, впевнений тої думки, що чаша ця буде неминучою не тільки для мене, а навіть для всього батальйону. Поглядаючи на схід сонця, яке невпинно швидко сходила із-за горизонту, згадав виступ командира батальйону, який сказав, що атака почнеться на світанку. Цієї ночі ніхто не спав, всі ждали в тривозі тієї страшної митті, тої зловісної червоної ракети, яка сповістить про час виходу в атаку. Слово „атака“ стало символом смерті.

На сході небо зажеврило червоними промінчиками, які пробивались через осідаючий туман. На горизонті показалося яскраво-червоне сонце. Скільки приходилось зустрічати на

фронті схід сонця, але такого, як у цей ранок, не приходилось бачити, може тому воно було таке миле, що це була зустріч сходу сонця останньою на цім світі. Дивився на такий вранішній світ, наче я бачу його вперше, як той сліпий після прозріння від вродженої сліпоти. Таке все гарне та миле, що неможливо від нього відірвати зору. Хотілось побільше неkopичити в своїй пам'яті тої побаченої краси і взяти побачене з собою, коли доведеться розпрощатися з життям, віддаючи Богу душу. Наче все це можливо залишити в пам'яті і після смерті і взяти з собою в той невідомий світ. Дивився на все це і думав, чому всевидячий і всемогутній Бог не накаже тих, хто посилає на вірну смерть тих нещасних, знедолених, голодних і до краю виснажених солдат, які по волі правлячої і ситої касти лишили на призволяще свої сім'ї, малих діточок та немічних стареньких батьків на нужденне існування, щоб своєю смертю забезпечити славу бездарних жорстоких полководців, які за спиною таких солдат зберігали своє сите життя, пили та смачно їли, проїдаючи та пропиваючи пайки своїх приречених на смерть солдат.

В останнє перед атакою я зі своїм товаришем, з яким здружила нас наша біда, перемовилися декількома словами, порозумілися відносно нашої спільної долі в цій страшній операції, і що нас чекає через декілька хвилин. В зводі ми були самі молоді солдати. Ми між собою завжди знаходили спільну мову, мали про що поговорити. Він з Краснодарського краю, а я з Рівненщини. Звати його було Кириченко Андрій, 1926 року народження. Ми з ним в голодний період ділились останнім сухариком. Ми дуже переживали, що в розквіті нашої молодості прийдеться невідомо за чие щастя скласти наші стрижені голови.

Артилерійська підготовка по німецьким позиціям, як було намічено командуванням, почалася на світанку. Загриміли перші залпи нашої артилерії, яка була окопана метрів п'ятсот позаду наших окопів. З шумом і свистом полетіли перші снаряди через наші окопи на висоті приблизно десять метрів над нашими головами. Артилерійська канонада наших військ по німецьких окопах все більше наростала і польоти снарядів, оскільки вони пролітали над нами дуже низько, утворили вітрову хвилю, яка розколивала жито, в якому були наші окопи. Нам було дуже добре видно розриви снарядів, які падали на німецькі окопи. Ми думали, що в них після такого артнальоту в живих не залишиться ні одної живої душі і прорив оборони після такої обробки артилерією буде виконано з мінімальними втратами. Але не так воно було, як думалося. Німецькі солдати на час артпідготовки, щоб зберегти неушкодженими свої сили, покинули свої окопи і відступили на підготовлені позиції метрів чотириста від передової. Так, що наші били по пустих окопах.

В небі на стиках нашого батальйону зліва і справа засвітилися червоні ракети – сигнал в атаку. Першими з окопів з криком „Взвод, в атаку!“ вискочили перелякані призначені командирами взводів солдати, які своїм прикладом повинні були підняти підлеглі їм взводи, бо за непослух виконання дорученої їм справи таким командирам грозив розстріл. На плакаті, виданому для пропаганди великим тиражем, який був розповсюджений на весь Радянський Союз, показували, що піднімав і вів в атаку не солдат, а сміливий лейтенант, який з піднятою вверх рукою тримаючи пістолет Макарова з призиваючим криком „За Родину, за Сталіна - вперед!“

Після команди „В атаку!“ солдати не поспішаючи, хоч на хвилинку продовжити своє життя, почали виходити з окопів. Утворився довжелезний живий ланцюг, який помалу, без підстібуючого слова „вперед“, яке безперервно повинні були вигукувати атакуючі солдати, стріляючи йшли в сторону німецької оборони. Просуваючись, шеренга перші хвилини не відчувала спротиву німецької оборони, але це продовжувалось недовго. Загриміли перші розриви шрапнельних снарядів над головою атакуючих. З першої хвилини атаки далася взнаки незахищеність солдат касками і ніяк не могли замінити каски саперні лопатки під час ведення вогню в ході атаки. Тому в перші хвилини бою ряди нашого батальйону почали рідіти. Ідучи вперед весь час з думкою „Коли мене настигне призначена для мене куля чи осколок, якою сильною, або смертельною буде рана. Чи болячою буде така смерть“. Кожен крок ходи наближав до тої страшної неминучої хвилини, яка стане кінцевою у житті, ішов, покидаючи за собою той відрізок пройденого, ішов назустріч смерті, не знаючи де, в яких місцях вона візьме мене в свої обійми. Пораненим, як було наказано, в час атаки не надавати допомоги, і поранені солдати, стікаючи кров'ю, помирили не дочекавшись допомоги санітарної служби батальйону. Тільки в радянському художньому кінофільмі можна було побачити, як смілива санітарка Маша

ризикуючи своїм життям спасала життя солдат, витягла з поля бою, з під німецьких куль, п'ятнадцять пораних бійців, поклавши їх в безпечне місце, де надала їм необхідну медичну допомогу. Таке могло бути тільки в кіно, а наяву в час атаки все було навпаки.

Згодом німці стали обстрілювати атакуючих не тільки шрапнелю, а й били з гармат фугасами і мінами. Утворилась під час розривів мін і снарядів пелена тротилового диму перемішаного з луговою сирою пилюю. Солдати, бачачи смертельну загрозу, почали панічно шарахатись то в одну, то в другу сторону, шукаючи вихід із смертельно небезпечної ситуації. В такій суматосі я не помітив, де подівся мій товариш, бо ми домовились з ним, що будемо йти в атаку поряд один з одним, не втрачаючи з виду один одного. Далі стали просуватись в напрямі німецьких окопів безладно. Згубно на атакуючих відобразилась відстала проти німецької екіпіровка наших бійців. Такий факт, щоб перезарядити рушницю потрібно було розв'язати зав'язаний мотузкою брезентовий патронташ, а це було не так просто зробити тремтячими від збентеження руками. Оскільки такі пояси-патронташі в більшості солдат були прив'язані через плече, то розв'язавши такий патронташ при його вертикальному нахилі, набої з нього висипались на землю, і такий солдат змушений був замість того щоб стріляти – шукати в траві розсипані набої і класти їх в кишені штанів, або за пазуху. Щоб зарядити рушницю під час атаки, тикаючи по одному набоем в магазин рушниці, потрібно було багато часу. Окремі солдати, через таку оснастку як патронташі, що дуже утруднювали можливість перезарядки рушниці в ході атаки, змушені були йти в атаку з незарядженими рушницями чи гвинтівками. Німецький солдат для перезарядки рушниці на ходу під час бою витрачав лічені секунди, тому що патронташі були жорсткі з клапанними застібками, закріплені спереду на шкіряному поясі. Набої в патронташі були нанизані в металеві цинки по п'ять набоїв. Таку цинку - одним натиском пальця і всі п'ять набоїв за секунду були у магазині рушниці.

Ідучи, в думці відлічую кроки, наближаючись до кінцевої точки, де мені намічена остання мить мого життя. Про себе розмірковую таке, чому б не дати тому солдату належні йому сто грамів спирту, щоб випивши його, міг затьмарити свою свідомість і страх, ідучи на вірну смерть. Солдату, під дією алкоголю легше було б перенести час чекання тої смертельної митті, але жадібність штабістів перепускала через своє ненаситне горло цю призначену солдату стограмову пайку, щоб підняти тонус свого і так вкрай веселого щоденного командирського життя. Навіть, тепер – через такий довгий відрізок часу після війни, ці „герої“ кожен рік 9-го травня в День перемоги, справляючи шабаш, смакують солдатську кашу, запивають сто грамами солдатської, якої солдату на фронті не давали навіть понюхати.

Наступальні бої проти ворога, який нашвидку відступає, в порівнянні зі штурмовою лобовою атакою є подібними до прогулянки, де можна в разі сильного спротиву ворога застосувати розумний маневр, досягти наміченої цілі і зберегти солдат від смерті, а штурмова лобова атака неминуче приводить до загибелі атакуючої піхоти, якої неможливо уникнути.

Батальйон своїм поріділим складом впритул наблизився до мінного поля, на відстань, з якої досягає наших солдат гвинтівочний постріл ворога. Німецькі солдати, які під час нашої артпідготовки, лишили свої передові позиції, з тим, щоб уникнути артилерійського вогню і зберегти солдат від смертельної небезпеки, під час нашої атаки нашвидку зайняли покинуті траншеї, і відкрили шквальний вогонь по нашій атакуючій піхоті з усіх видів зброї, здіймаючи сильну тріскотню у додачу до громових розривів снарядів і мін.

Зупинив мою ходу неймовірно сильний і болючий удар осколком в руку. Удар настільки був сильним, що мене розвернуло на 90 градусів. З рук випала рушниця. Правою рукою схватився за рану ушкодженої руки – намагався зупинити сильну кровотечу, але рана була настільки широкою, що я затискаючи її долонею, не зміг зупинити витік крові. Дивлячись на таку кровотечу, мене сильно знудило і я почав блювати. Оскільки шлунок був пустим і нічим було блювати, то це викликало сильні спазми шлунку. Кров настільки швидко покидала моє тіло, що я дуже охляв і перестав відчувати гостроту болі. Піді мною стала хитатися земля, але це хиталась не земля – це я хитався від безсилля, наче сильно п'яний. Щоб не впасти на поранену руку, я спустився у осушувальну канавку і, підтримуючи здоровою рукою поранену, присів на краю цього рівчака. Через якусь мить я став недочувати розривів снарядів і мін. Очима бачив відблиски розривів, але запаху диму та звуків вибухів не відчував. Мені захотілось побачити, чи наша піхота, яка залишилася в живих, просувається вперед, чи німці не

застосували проти нашої піхоти контратаку, але в очах стало темніти і без мого бажання стали закриватись очі. За цих декілька хвилин я настільки обезсилів, що захотілося лягти. Як сидів на краю рівчака, так і ліг на травичку. Щоб перевірити, чи ще бачать очі, я вирішив відкрити їх рукою, але зробити це не вдалось, бо не слухалась рука. Мені дуже захотілося спати і я подумав, що останнім перед смертю покидає людину пам'ять, і перебороти сон я все таки не зміг.

Так я в безпам'ятстві пролежав на спекотному сонці два дні. Шкіра від сонця на обличчі сильно висохла і підгоріла. На другий день після поранення, коли німці покинули свої позиції – відступили вглиб своєї оборони, з настанням на побоїщі затишшя, підвечір сюди прийшла похоронна команда, яка копала ями і викидала туди побитих солдат. Прийшла черга і на мене. Солдати зачепили гаком за пояс і стали тягнути мене до ями. Просунувшись П пораненою рукою по траві, я відчув сильний біль, наче мене вдруге осколком стукнуло по руці. Від такої болі я застогнав. Помітивши таке, один з тих, що мене тягнули до ями, сказав так голосно, що я почув: „Да ты смотри, - он живой. Его надо напоить водой“.

Один з них гукнув артиллеристам, які поблизу лаштували свої гармати для стрільб, попросив у них води і мене напоїли. Я з тої гарячки випив більше літра. Поповнивши обезводнений і обезкровлений організм водою, мені посвітлішало в очах і я став чути. Тоді я запитав у похоронців, де подівся мій жетон. Вони пояснили, що за годину до їхнього приходу була санітарна група медсанбату, яка подавала допомогу пораненим, вона перевіряла також вбитих. Кожному прощували пульс і перевіряли реакцію ока на світло, - можливо вони зняли жетон. В зв'язку з втратою великої кількості крові пульс в мене не прощувався і зіниця ока не реагувала на світло, тому вони прийняли мене за мертвого, зняли жетон і записали в список загиблих. Якби похоронці прибули для виконання своєї роботи на день раніше, то після такої великої втрати крові, якби я не проснувся, то був би похороненим живим. Але можливо тому, що через півтори доби після поранення, пошкоджена вена при відсутності кров'яного тиску слабо зрослася, а кровотворні органи молодого організму трохи підкачали крові, я прийшов до тями. Таким чином мені видно судилося лишитись жити на цьому світі. З допомогою солдат-артилеристів, які поблизу встановлювали гармати, мене було доставлено до автомашини, яка їдучи на склад боєприпасів за снарядами, попутно мала доставити в польовий евакогоспіталь. Кузов автомашини був встелений соломою, на якій лежали важкопоранені бійці. В машині вже було біля двадцяти поранених. На бортових лавках сиділи легкопоранені.

Польовий евакогоспіталь розташований був за десять кілометрів від передової лінії фронту, сюди звозили поранених з усіх ділянок фронту бойових дій нашого полку. В госпіталь автомашини з пораненими прибула підвечір. Назустріч пораненим вийшли два лікарі і три пари санітарів з носилками. Лікарі сортували поранених, і тих, яким терміново потрібна була невідкладна операція, з машини на носилках відправляли прямо в операційну, а поранених, які за характером поранення могли деякий час без ускладнень для здоров'я зачекати на операцію, розміщували піднавісом, під яким свого часу зберігалась сільськогосподарська техніка. На всю довжину піднавісу в три ряди було настелено соломи, яка була накрита новими американськими покривалами голубого кольору. Цей піднавіс за ніч до ранку був заповнений пораненими повністю. Поранені лежали покотом один біля одного, як дрова. Їх було мабуть більше двохсот чоловік. Важкопоранені, які згоряли від високої температури, криком просили пити. Поміж рядами лежачих весь час ходили санітари, які напували поранених водою. Госпіталь зі своїми допоміжними придатками розмістився на окраїні соснового лісу і був добре замаскованим. Цей госпіталь із двох палаток довжиною метрів двадцять кожна, разом з операційним обладнанням був подарований Радянському Союзу американцями.

Всередині палаток у два ряди були розміщені операційні столи. Лікарі позмінно, безперестанку оперували поранених. Прооперованих, перев'язавши рани, ложили під навіс, де вони декілька днів чекали на евакуацію на збірний пункт, де готували для відправлення в глибокий тил.

На операційний стіл мене покладали через три доби після поранення. Пам'ятаю, лікар-хірург – симпатична жінка років сорока, підійшовши до столу, де мене готували до операції, глянула на мене і майже скрикнула: „Боже мой, чем они кормят этих солдат, ведь это не люди, это скелеты, через кожу на животе можно нащупать позвоночник!“

Скільки був на фронті, все не було часу побачити себе роздягнутим, та й в піхоті не було нормально вгодованого солдата, з ким би можна було порівнюючись виявити ненормальність стану похудіння. Всі солдати рядового складу піхоти, які не виходили весь час з передової лінії фронту, однаково були худі, як скелети. І кожен думав, що так і повинно бути, та коли почув я таке з вуст лікаря, то переконався, що сказане нею було не вигадане, а реальне, побачивши себе, свої ребра, які можна було поррахувати своїми очима лежачи на операційному столі і чекаючи на операцію.

Операція тривала під наркозом, і коли я прокинувся після наркозу, лежачи у палатці для прооперованих, відчув сильну біль голови та рани. Висока температура – 41,2 і більше, викликала в організмі сильну спрагу. Хотілось без кінця пити. Голова настільки була в гарячці, що не встигали на голову міняти свіжі холодні льодові компреси, які на той час були єдиним способом понизити, збити високу температуру.

Госпіталь працював денно і нічно на повну його потужність.. Недарма, заздалегідь було розміщено за своїми масштабами найбільший польовий госпіталь, а також ряд медсанбатів в такій близькості від передової лінії фронту. Видно було передбачено на даній ділянці бойових дій великі втрати пораненими задіяних в штурмовій операції рядових солдат піхоти.

Через дві доби мені на руку наклали гіпс і зробили гіпсовий корсет та готовили всіх прооперованих для евакуації в тил. В першу чергу на автомашини, обладнані під санітарні, вантажили і відправляли лежачих поранених. Поранених, які могли їхати сидячи, садили на вантажні автомашини обладнані лавками для сидіння і відправляли для завантаження у санітарний поїзд.

Довжелезний пасажирський поїзд із плацкартних вагонів, обладнаний під санітарний, у хвості якого було причеплено чотири товарних вагони для господарських потреб, стояв під загрузкою у тупику залізничної станції Псков у напрямі на Москву. Тупик для санітарного поїзда було вибрано так, щоб в разі нальоту німецької авіації, можна було без маневрування витягти поїзд у безпечне місце за межами станції. Щоб уникнути бомбових ударів авіації завантаження велось швидко, без зупинки. Сюди доставляли поранених з усіх ділянок фронту. Лежачих поранених клали на верхні полки, а поранених, які могли сидіти і стояти, розміщали на нижніх; в кожному купе розміщали по вісім чоловік сидячих і по вісім чоловік стоячих. Сидячі поранені через кожні тридцять хвилин мінялись місцями із стоячими. Так мало бути весь час поїздки. Кожен вагон був напакований пораненими так щільно, що у вагоні не було чим дихати. Сильна жара і смердючий запах крові із гнійних ран у деяких солдат викликав блювоту. Нас привезли до поїзда останніми, коли поїзд був майже повністю завантажений. Автомашини, на якій я їхав, під'їхала до поїзда, розвернувшись, заднім ходом підточила до дверей вагона. Нам попало друге купе біля виходу. Не пройшло навіть п'ять хвилин, як всі привезені були розміщені у вагоні по своїх місцях.

Коли все було готове до відправки санітарного поїзда, щоб уникнути бомбових ударів німецької авіації по поїзду ешелон з раненими під вечір у спішному порядку вирушив із запасної колії у напрямі Москви. Під час руху поїзда, оскільки всі вікна у таку жару у вагонах були відкриті, то у вагонах стало легше дихати. Поїзд рухався із частими зупинками на роз'їздах, даючи першість зустрічним поїздам, які прямували на фронт.

Поранені у переповнених вагонах відчували перевтому. Десь на півдорозі Псков-Москва мені стало погано, тому що під гіпсовим коритом стала сильна кровотеча і організм настільки обезкровився, що я втратив свідомість і впав на підлогу. Щастя, що я був близько виходу, і коли на роз'їзді поїзд зупинився, мене на носилках перенесли в операційний вагон, де надали невідкладну допомогу, зняли з мене гіпсовий корсет і зупинили кровотечу, поповнили мені невелику порцію крові і я прийшов до тями. Так я і ще один важкопоранений їхали в операційному вагоні до самої Москви. Поїзд в Москву прибув опівдні другого дня. Коли він зупинився, на нас чекала санітарна машина і нас з операційного вагона санітарною автомашинною привезли в один із госпіталів Москви, який розміщався у Мар'їному гаю (рос. Роцца) у якомусь бувшому вищому навчальному закладі. Нас помістили у спортивному залі, де були споруджені двохярусні дощані нари. Мені дуже хотілося пити. Температура мого тіла були критичною і сягали 41,4 градуса і від цього головна біль виснажувала останні сили. Для того, щоб якимось знизити температуру, під голову постійно клали брезентові мішечки з льодом,

на той час єдиний засіб порятунку при високій температурі. Через деякий час у мене втретє сталася сильна кровотеча і від того я втратив свідомість, і не відчув, коли мене занесли в операційну, де ампутували поранену руку. Після операції, яка велась під наркозом, до тями прийшов через чотири години. Коли проснувся, то дуже хотілось пити. Я дуже схуд, тому що через високу температуру не було апетиту до їжі. Після операції мені двічі вливали кров. Донорами крові, яку вливали, були жінки, які в своєму письмовому зверненні, прикладеному до капсули з кров'ю, бажали швидкого одужання і вказували свою адресу.

Через дві доби, коли трохи спала температура, мене перевели в інший госпіталь, який розміщувався на вулиці Большая Спасская, дом 15/17, де я пролежав цілий місяць. За цей час мені стало краще, нормалізувалась температура, з'явився апетит, харчували досить непогано. Через місяць групу поранених з цього госпіталю, які потрібен був довший період лікування, на автомашиних відвезли на пристань у Москві, де на нас чекав пароплав, який завантажувался пораненими, яких звозили з інших евакогоспіталів, щоб відправити на лікування на Урал. По закінченню завантаження пароплав по каналу Волга-Москва, а далі по Волзі, через Рибінське водосховище направився до ріки Кама. По Камі пароплаву прийшлося пливати проти течії, що до деякої міри зупиняло швидкість руху. Нас привезли в місто Перм. Пароплав вранці 10 жовтня причалив до пристані Нижня Курья.

Якщо в Москві, коли ми виїхали погода була сонячна і температура була близько плюс двадцяти градусів, то в Пермі було мінус десять і земля була засніжена. Із пароплава в госпіталь нас перевозили волами на споруджених наспіх санках – садовили по десять чоловік, кожного закутували в одіяла і так доставляли в госпіталь.

Госпіталь номер 3131, куди нас привезли, розміщався в чотирьох відділеннях. Я попав у четверте, яке розмішувалось у школі. Опалення в цьому відділенні було пічне, опалювалось дровами. Для заготовки дров використовували поранених, які по характеру хвороби могли виконувати, за їх згодою, таку роботу. Будинок четвертого відділення не був придатний під лікувальний заклад і за час його експлуатації був занедбаний, і з часу заселення його пораненими не ремонтувався. В палатах було багато клопів. Ці паразити не давали спокою хворим. Засобів для їх знищення не було, крім одного – самі хворі розчавлювали їх руками. Стіни в палаті рясніли від крові розчавлених клопів.

Зима того року на Північному Уралі була дуже сувора. Мороз в грудні місяці сягав 41 градусів нижче нуля. В госпіталі було багато поранених бійців із Західної України. Шефами нашого відділення були робітники-дівчата одного із будівельних участків Пермі. Ці дівчата були мобілізовані на роботи у тилу. Родом вони були із Воронежської області. Начальником участка був наш земляк Червоноармійського (Радивилівського) району Рівненської області с. Немирівка, який в 1941 році був призваний у Червону армію, до війни служив кадрову службу, а коли почалася війна, то його та всіх западенців, яких за недовіру до них зняли з фронту, було відправлено у глибокий тил на заготовку лісу та інші важкі роботи. Оскільки до призива він працював у будівельній організації свого району і добре знав роботу будівельника, в той час кваліфікованих кадрів будівельних професій у тилу не хватало, то йому довірили посаду начальника будівельного участка. Позналили мене з ним дівчата – робітники його участка, які в нас були шефами. Це були дівчата-українки мобілізовані із Воронежської області на роботи. Взнавши, що я земляк їхнього начальника, вирішили познайомити мене з ним. Він був дуже радий зустрічі зі мною, бо чотири роки як з рідного краю він нічого не знав, що робиться на Західній Україні, і з цікавістю розпитував про все. Знаючи, як погано харчують поранених у госпіталі, він допомагав мені хлібом, а оскільки на продовольчі продукти була карточна система, а в його функції, як начальника, входило забезпечення продовольчими картками працюючих робітників участка, то він вигадував для мене карточки на хліб за рахунок ліміта участка. Така допомога в той час була для мене значним продовольчим підкріпленням. І так день за днем моє здоров'я помалу поверталось до норми і наближався день виписки із госпіталю додому.

Напередодні виписки додому, оскільки наше відділення підлягало розформуванню, а це було під кінець грудня-місяця 1944 року, було оголошено розпорядження уряду, що всіх, хто виписується, згідно комісії ВТЕК по інвалідності з госпіталю додому, представити до нагороди медаллю „За бойові заслуги“. Документи до нагороди оформляв парторг госпіталю. Щоби

оформити представлення до нагороди він викликав кожного пораненого особисто до себе в кабінет на бесіду. Під час бесіди перше його запитання було: „Звідки родом і звідки, з якої області, призивався, і чи був в окупації?“. Коли визнавав, що інвалід із західної області України – з таким кінчав розмову, а щоб не казати, що такий не буде представлений до нагороди, ніяковіючи у відмові, обіцяв продовжити розмову пізніше, але більше на таку розмову не викликав. Таким чином нас вісім чоловік із західних областей України і декілька чоловік із західних областей Білорусії не були представлені до бойової нагороди. Думається, що заборона на нагородження солдат, вихідців із західних областей України, була дана вищим командуванням.

Наближався день виписки і 24 грудня всім хворим нашого відділення повідомили, що 25 грудня відбудеться лікарська трудова експертна комісія на предмет визначення інвалідності хворим і виписка додому, у так званій „довготерміновий відпуск“, а інших, які за станом здоров'я придатні до служби у війську, буде направлено у запасний полк для проходження подальшої служби в армії.

Всіх, кого було прокомісовано і признано інвалідами, будуть направляти для проживання додому, до своїх родичів, а таких, в яких немає ні дому, ні рідні, направлятимуть у воєнкомати, звідки призивалися, з проханням забезпечити житлом. Оформлення документів на виписку затягнулось до 7 січня 45-го року. Тим часом нас усіх готовили до відправки.

Де в кого була своя фронтова форма, крім шинелі і шапки, а в інших – крім своїх фронтових штанів, не було нічого, тоді всім недостатнім зобов'язаний був забезпечити госпіталь. Забезпеченням одягом займалась сестра-господарка. Вона принесла в'язку шинелей та верхніх сорочок. Кинула це все у коридорі на підлозі, всміхнувшись звернувшись до нас і сказала: „Ну, голубчики, підшукуйте собі самі по своєму росту, - це все, що у нас наявності“. Ми стали розбирати цю кучу. В коридорі засмерділо мишами. Шинелі настільки були зношені і погризені мишами, що їх не можливо було назвати одягом. Це була купа ганчір'я, яка годилася хіба що в макулатуру. Гидко було копирсатися в цій кучі, аби знайти там щось краще. Оскільки кращого нічого не було, змушені були брати все те, що дають. Взнавши про те, що нас виряджають додому, Антон – начальник участка приніс мені на дорогу буханку хліба та 200 г сала, аби встигло доїхати додому, а також передав батькові свою нову фуфайку та нові биті валянки, і сказав, оскільки на вулиці зима і сильні морози, то краще цю передачу надіти на себе, а шинель і черевики спакувати у речовий мішок, і так їхати додому, а вдома можна переодягнутись.

Документи на виписку вручили кожному 8 січня. Це були пакети з описом документів, один для собеза за місцем проживання, а другий для воєнкомата, а також документи на безкоштовний проїзд з Пермі до місця проживання. Крім того, видали кожному довідку про поранення, продовольчий атестат на п'ять днів для харчування в дорозі, по якому у вагон-ресторані відмовились отоварювати; так ми їхали, розділивши мою хлібину і сало, які мені на дорогу дав Антон, до самої Москви. Видали нам по вісім рублів 50 копійок – так зване „грошове довольствие“, – це солдатська зарплата за період перебування на службі в армії. За ці гроші на базарі нічого не можна було купити, тому що 200-грамова пайка хліба в той час на базарі коштувала 150 рублів.

Дев'ятого січня вранці нас посадили на вантажну автомашину, обладнану фанерною будкою, і вивезли на станцію Перм. Поки доїхали в такий морозний ранок, в такому одязі, - дуже померзли. До відправки поїзда на Москву залишалось всього 30 хвилин. Нас зразу розмістили в окремий вагон, спеціально заброньований для перевезення людей виписаних з госпіталів, які були в Пермі. Поїзд з Пермі на Москву вирушив рівно о десятій годині ранку. Їхати у вагоні було тепло і просторо. До Москви їхали майже дві доби з частими затримками, пропускаючи, даючи зелену вулицю ешелонам, які йшли на фронт.

Наш поїзд у Москву прибув у вісім годин ранку. Вийшовши з вагона на вулицю відчув великий контраст в температурі у Пермі і Москві. На дворі в Москві була плюсова температура. Термометр на вокзалі показував 5-7 градусів. На вулиці було сухо. В довідковому довідалися з якого вокзалу відправлятиметься поїзд на Київ, взнавши, ми не гаючи часу відправились на Київський вокзал. Їхали в метро. Цей вид підземного транспорту ми побачили вперше. На Київському вокзалі було дуже багатолюдно. Люди чекали на поїзд, який мав відправлятися на

Київ. Нарешті, поїзд було подано і люди юрбою кинулись у вагони. Через декілька хвилин всі вагони були настільки переповнені, що ми вже не змогли влізти і ми вирішили зачекати на другий поїзд. Дуже хотілося їсти. Розмістившись у залі очікування зі своїми пожитками на підлозі, я вирішив зробити спробу у столові вокзалу отоварити наші продовольчі атестати. Буфетниця посміялась із моєї затії і сказала, що вони годяться в одному місці. В вокзалі я побачив чехословацьких солдат, які вприсядки на підлозі споживали розкладену на чемодані солдатську їжу. Я не зміг витерпіти, дивлячись на цю картину на голодний шлунок, підійшов до них, привітався, запитав звідки вони родом і куди направляються. Виявилось, що ці чеські хлопці з Рівненської області і приблизно мені ровесники, мобілізовані в чехословацьку армію Людвіга Свободи і їдуть в пункт дислокації їхньої дивізії. Я відрекомендувався, що їду з Уралу, з госпіталю додому в Рівненську область. Нас, таких як я, п'ять чоловік. Нам на дорогу замість продовольчих продуктів видали продовольчі атестати, яких ніде неможливо отоварити, щоб щось поїсти, і ми другу добу нічого не їли. Я попросив в них чогось поїсти, вони дали мені буханку хліба і невеличкий кусочок сала та пару галет. Я їм подякував, взяв цей хліб і сало, приніс до своїх хлопців, розділили усе порівну, і так підкріпившись, пішли займати свою чергу на посадку. Чекати поїзда потрібно було довго, то я тим часом вирішив дізнатись там, де стояли товарні вагони. Підійшов до машиніста паровоза і запитав, куди направляється поїзд. Він сказав що на Київ. Я запитав, чи можна цим поїздом доїхати до Києва. Він сказав, що можна, але щоб довго не барились, бо через двадцять хвилин він буде відправлятися. Я, не гаючи часу, домовився з хлопцями, облюбували собі один чистий порожній вагон, позакривали вікна, щоб не дув у вагон вітер, і розмістившись так їхали до самого Києва. Тому що температура на вулиці була плюсова, а погода безвітряна, то холод нам не дуже дошкуляв. Приїхавши у Київ, ми всі обмінялись домашніми адресами і розійшлися в чеканні поїздів на свої напрямки. Я вирішив їхати поїздом Київ-Львів з тим, щоб завести передачу Антона його батькам. Поїзд з Києва відправився пізно ввечері. Вагони були переповнені пасажирами і їхати було дуже душно., але під час їзди по дорозі до Здолбунова частина пасажирів, приїхавши до місця призначення, виходили і у вагонах ставало набагато просторніше. В Здолбунів поїзд прибув десь о 10 годині ранку. На привокзальній площі вже працював привокзальний базар, де місцеві жінки продавали молоко та власної випічки булочки. Вийшовши з вагона, я запитав у жінки, яка продавали булочки, чи можу я купити у неї булочку за вісім рублів зароблених за службу в армії. Вона подивилась на мене, подала мені булочку і сказала, що гроші сховай собі. З'ївши цю булочку мене огорнуло таке почуття ситості, я відчув себе таким ситим, як ніколи, будучи на казенних харчах. А їхав додому і думав, що ніколи досита не наїмся. Чи то повітря, чи нові обставини, чи може сам погляд на таку кількість булочок вгамував мій апетит до їжі.

На станції Радивилів поїзд, яким я їхав, прибув у другій половині дня. Розпитавши у залізничників, які працювали на станції, як дістатися у село Немирівка, я ще завидна встиг знайти господарство Андрійчуків – батьків Антона, передав їм передачу з листом від сина з далекого Уралу, розповів все, що мені було відомо про Антона і його роботу і пізно ввечері цього дня, щоб успіти на львівський поїзд, який йшов до Києва, пішов на станцію. Поїзд в Здолбунів прибув у чотири години ночі. Діждавшись ранку у Здолбуніві, у шість годин сів на приміський і дістався до Рівного. Не гаючи часу, щоб встигнути додому затемна, щоб уникнути зустрічі знайомих односельців, щоб вони не бачили солдата в обшарпаній формі, який повернувся з війни інвалідом, прийшов додому коли почало світати. Підійшов до вікна. У хаті вже світилась лампа і мати поралась біля печі. Я постукав у вікно, мати з острахом, впізнала мене і швиденько з криком почала відкривати двері. На шум матері всі, що спали, проснулись, зустріли мене поцілунками і почались безконечні розпитування. Мати тим часом готовила смачний ситний сніданок. Я тим часом встиг перевдягнутись. Погризену мишами шинель зв'язав і закинув на горище, а шапку, - якщо можна було її так назвати, вкинув у піч щоб нічого не нагадувало мені про той смердючий мотлох, у якому я прийшов додому.

Через декілька днів я відвідав собез, де вручив завідуючому пакет з госпіталю. Завідуючий на основі представлених документів поставив мене на облік і призначив мені пенсію та запропонував піти вчитись на бухгалтера; тут же виписав мені направлення в школу.

Будучи в Рівному, я звернув увагу на те, що на базарах, на залізничному вокзалі, по приміських поїздах вештається багато інвалідів війни, які по-двох і по-одиначку жалісними

піснями просять у людей милостиню. Я поцікавився в них, чому вони не їдуть до своїх домівок, а тиняються по вокзалах, по поїздах, по розбитих домах. Виявилось, що цим людям немає куди їхати, бо їхні домівки знищені війною, а сім'ї загинули, а оскільки притулків для таких інвалідів в державі немає, то вони змушені вести такий бродячий спосіб життя і просити у людей милостиню. Ці інваліди для такого життя обрали Західну Україну, тому що по мірках того часу Західна Україна була менше знищена, і на Західній Україні не було голоду та було легше прожити, ніж на Східній. На Західній Україні була приватна власність на землю і вирощене на ній було в руках одноосібників, а в одноосібника не так легко можна було забрати урожай, як у колгоспі. На Західну Україну з'їжджалися такі інваліди не лише із східних областей, але і з Росії. Дивлячись на це, мені спали на думку розмови інвалідів в госпітальній палаті, де я лежав, про те, як радянська влада розправилася з пораненими бійцями, які втратили на війні руки і ноги – так звані „обрубки“, а також із зуродуваними та безобразними, яких лікували на острові Валам, що в Ладозькому озері.

На цьому острові під час війни у наспіх побудованих бараках зробили для таких поранених евакогоспіталь. В цей госпіталь звозили таких поранених на лікування з усіх фронтів. Доки йшла війна, не на життя, а на смерть, щоб показати свою гуманність перед учасниками боїв по відношенню до таких скалічених, їх лікували, показуючи турботу за їх здоров'я з боку держави. Догляд за ними, у підмогу лікарям, виконували жінки з табору ув'язнених, який був побудований у довоєнний період. Так було до часу, поки не намітився переможний кінець у вітчизняній війні.

Госпіталь на острові такими пораненими був настільки переповнений, що повстало питання, як його розвантажити, і тоді, під великим секретом, негласно, під видом евакуації на материк, вибірково цих калік вантажили на мотобот, відпливали з таким вантажем подалі від острова на середину озера і скидали беззахисних поранених бійців у воду і таким чином – топили. Незадовго до переможного кінця війни, щоб позбавитись від турбот і затрат з догляду за такими каліками, радянська влада дала згоду на винищення своїх німецьких захисників вітчизни і всіх беззахисних скалічених солдат було потоплено в озері. Персонал, який виконував таку огидну роботу, та всіх працівників госпіталю, які знали про ці події, було розстріляно, з тим, щоб сховати такі злочиння перед народом Радянського Союзу. Тайна, яка робилася під великим секретом, з часом стала явною.

NEW! Сообщение отправлено: 26 апреля 2008 19:00
Сообщение отредактировано: 26 апреля 2008 19:32
Псковская область , Печорский район , д. Лавры

В Лаврах захоронены 812 погибших воинов. Хотя, вопреки количеству выбитых имён на металлических плитах, фактически надо считать, что там их 811. Константин Ульянович Козак - жив! Когда местный краевед П.А.Дятлов собирал сведения в 80-х годах XX столетия о боях в районе, пытаясь установить связи с родственниками погибших, направил письмо в город Ровно на Украину. Местные школьные следопыты пожаловали в семью Козака, на пороге их встретил сам Константин Ульянович, дети были приятно шокированы, увидев "погибшего" живым.

В том злополучном бою под Лаврами К.У.Козака тяжело ранило, оторвало руку, потерял много крови, лежал без сознания среди убитых товарищей. Санитары, проверив пульс, посчитали его мёртвым, смертный жетон передали в часть. Но он очнулся до прихода похоронной команды и был отправлен в госпиталь. "А могли бы закопать в могилу живым", - шутил Константин Ульянович.

К.У.Козак приезжал в Лавры, побывал на "своей могиле"... Каких душевных волнений стоило ему это посещение. Но вопрос об исправлении ошибки не поднимал, захотелось остаться рядом в списке со своим самым близким фронтовым другом Андреем Кириченко, погибшем в том бою.

Рядовой КИРИЧЕНКО А.И.
Рядовой КИРЮХИН Е.Т.
Краснопрмеец КИСЕЛЕВ С.В.
Рядовой КИЧЕРОВ П.Н.
Рядовой КОВАДЛО Б.А.
Красноармеец КОВАЛЕВ М.А.
Рядовой КОВАЛЕВ А.С.
Мл. лейтенант КОВАЛЬ В.И.
Сержант КОВАЛЬ А.Н.
Рядовой КОЗАК К.У.
Рядовой КОЗАК М.Л.

© informpskov.ru

[Ella](#)

Модератор раздела

Откуда: СТАЛИНО
- Израиль - Киев -
Израиль.....

Всего сообщений:

13699

Рейтинг

пользователя: 600

[\[Ссылка на это
сообщение\]](#)

Дата регистрации на
форуме:

15 июля 2005

